

protective mechanisms of absurdity may be: religious fanaticism, fatalism, compulsive activity, merging with some idea.

The choice applies to freedom, but has its own specific defense mechanisms: delay, distortion, bargaining between alternatives, not selected alternatives, narrowing perspective. We identified the following protective mechanisms: symbiosis; retroreflection; identification with social Person; compulsorily; psychological games; ambivalence. We have identified two regulatory behavior of the individual in a situation of a conflict in the confrontation with the existential givens:

1. Adjust the behavior in the situation directly related to the existential given.
2. The situations are not directly connected with the realization of existential givens. They are derivative with respect to defense mechanisms caused by the confrontation with the existential givens.

Key words: existential fundamentals, conflict, existential fear, death, isolation.

УДК 159. 923. 2

Пенькова О.І.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Пенькова О.І. Психологічні аспекти самореалізації особистості. Виходячи з проведеного аналізу літературних джерел, можна констатувати, що самореалізація особистості – це усвідомлене, цілеспрямоване планування, побудова й перетворення суб'єктом власних дій і вчинків відповідно до особистісно значущих цілей, актуальних потреб. Завдяки складності даного феномена, у науковій літературі існують підходи, у яких чітко представлені автентичні методологічні конструкти, концепції, дослідні методи для пізнання особливої сфери розвитку людини в онтогенезі.

Ключові слова: особистість, самореалізація, самодетермінація, рефлексія, поведінка, цінності.

Пенькова Е.И. Психологические аспекты самореализации личности. Исходя из осуществленного анализа литературных источников, можно констатировать, что самореализация личности – это осознанное, целенаправленное планирование, преобразование и претворение субъектом собственных действий и поступков в соответствии с личностно значимыми целями, актуальными потребностями. Благодаря сложности данного феномена, в научной литературе существуют различные подходы, в которых четко представлены автентичные методологические конструкты, концепции, исследовательские методы для познания особой сферы развития человека в онтогенезе.

Ключевые слова: личность, самореализация, самодетерминация, рефлексия, поведение, ценности.

Постановка проблеми і виклад основного матеріалу. У сучасний період розвитку українського суспільства, що характеризується постійними соціально-економічними та політичними змінами, процес самореалізації особистості починає виступати як пріоритетний феномен. Все більш нагальною стає потреба в особистостях, здатних до саморуку, самодетермінації. «Вивчаючи проблеми освіти, – зазначає Л.З.Сердюк, – дослідники переважно обмежуються аналізом пізнавальних процесів або аналізом факторів, що визначають структуру і організацію навчальних дій учасників освітнього процесу. Моменти самоорганізації суб'єктів освітньої діяльності, чиїми зусиллями здійснюються й регулюються освітні процеси, мають потребу в додатковому вивченні, зокрема визначенні засад побудови інтегративного освітнього середовища, яке б мало великий розвиваючий і перетворюючий потенціал, включаючи систему усвідомленої саморегуляції та самодетермінації учіння особистості» [13, с.77].

Д.О. Леонтьєв виокремлює три рівні аналізу проблеми самореалізації особистості. Найбільш загальний філософський рівень той, на якому розглядаються питання про суть людини, про суть процесу самореалізації. На соціологічному рівні вирішуються питання про шляхи і способи самореалізації особистості в конкретних соціокультурних умовах її існування. На психологічному рівні аналізуються особистісні якості і конкретні зовнішні умови, що дозволяють даній особистості продуктивно самореалізуватись. Тут досліджується мотиваційна основа самореалізації, зворотній вплив об'єктивної і суб'єктивної ефективності самореалізації на особистість і діяльність суб'єкта, тим самим піднімаються проблеми самооцінки, рівня домагань, психологічного віку тощо.

У дослідженнях, що вивчають саморегуляцію, суттєвим є визначення психологічного змісту самого поняття та розмежування його з іншими спорідненими поняттями. Під саморегуляцією найчастіше розуміють вміння людини розкривати власні можливості, підпорядковуючи своїм цілям психічні та фізичні функції організму. Саморегуляція визначається також і як забезпечення особистісної активності, що обумовлює прояв наполегливості, цілеспрямованості, ініціативності у вчинках, діяльності, праці. В роботах деяких авторів саморегуляція розглядається як процес, що спрямований на корекцію або зміну дій у відповідності із завданнями суб'єкта й умовами, у яких він діє.

У психологічній літературі під саморегуляцією розуміється система психічного самовпливу з метою свідомого управління особистістю своїми психічними станами у відповідності з вимогами ситуації та доцільністю. Саморегуляція є функціональним вираженням тих внутрішніх умов, що визначають ефект зовнішніх, передусім соціальних впливів, завдяки яким особистості притаманна властивість самоактивності (С.Л. Рубінштейн).

Самореалізація особистості, – зазначає Л.А. Коростильова, – це здійснення можливостей розвитку Я за допомогою власних зусиль, співдіяльності, співтворчості з іншими людьми (близьким і далеким оточенням), соціумом і світом загалом. Самореалізація передбачає збалансований і гармонійний розвиток різних аспектів особистості шляхом докладання адекватних зусиль, спрямованих на розкриття генетичних, індивідних і особистісних потенціалів [7].

Абульханова-Славська К.О. розмежовує поняття саморегуляції та регуляції. Так, автор зазначає, що регуляція, на відміну від саморегуляції, означає створення специфічно психологічних режимів діяльності в залежності від стратегії і тактики її здійснення суб'єктом, а саморегуляція базується на принципі централізованої регуляції психіки суб'єктом [1].

Боришевський М.Й. розглядав саморегуляцію поведінки як здатність самостійно забезпечувати адекватність власних дій та вчинків прийнятій програмі, певним принципам, нормам, правилам, що у процесі саморегулювання є еталонами, ціннісними орієнтирами.

Вважаємо за доцільне в загальній проблемі самореалізації розглянути різні напрями психологічних досліджень.

Диференційно-психологічний аспект у дослідженні саморегуляції представлений насамперед у працях В.С. Мерліна [9] та його послідовників. В ме-

жах означеного напрямку окреслюються важливі види та характеристики саморегуляції: довільність та спрямованість. Потрібно також відзначити роботи, що присвячені вивченню чинників саморегуляції в соціальній поведінці особистості (Абульханова-Славська К.О. [1], Анциферова Л.І. [3], Боришевський М.Й. [5]). Так, Боришевський М.Й. серед чинників, що забезпечують дієвість системи особистісної саморегуляції поведінки виокремив наступні:

- уміння аналізувати поведінку, виокремлювати у ній основні значеннєві аспекти;
- усвідомлення нерозривного зв'язку між позитивним емоційним самопочуттям, у колективі класу, групі (почуття захищеності) і дотриманням кожним учнем прийнятих правил і норм поведінки;
- формування здатності до рефлексії, сприйнятливості до реакцій оточення, почуття відповідальності за власні дії та вчинки;
- усвідомлення своєї причетності до життя колективу та групи, значущості інших і власної, почуття гідності й самоповаги;
- формування критичного ставлення до поведінки оточення і вироблення самокритичної оцінки власних дій та вчинків:
- формування адекватної самооцінки, реалістичних соціальних очікувань, домагань, змістовного образу Я, подолання егоцентричних тенденцій у розвитку самосвідомості;
- формування здатності до усвідомленого, відповідального морального вибору, вибору зразків та еталонів, їх самостійного «конструювання», що є умовою виникнення ідеалів і моральних переконань, які виступають найважливішими внутрішніми спонуканнями до саморегуляції поведінки;
- формування емоційної сприйнятливості щодо моральних явищ, почуття справедливості, співчутливості, толерантності, великодушності щодо інших людей;
- Формування здатності до цілепокладання: прийняття цілей, їх ієрархізація щодо значущості, актуальності, визначення засобів і способів досягнення цілей.
- Вироблення вмінь і навичок використання допоміжних засобів саморегуляції поведінки: створення й використання матеріальних та ідеальних «опор» (символічних схем, умовних формул аутостимуляції – самопідбадьорення, самозаборона, самосуд тощо) і вироблення на цій основі реального інструментарію самовпливу [5 с. 241].

Ціннісно-смысловий аспект, що представлений у працях Д.О. Леонтьєва [8], Ю.О. Миславського [10], К.В. Шорохової [15], І.І. Чеснокової [14] та ін. розглядає регулятивну роль таких факторів як спосіб життя, норми, ритуали, цінності, ціннісні орієнтації, ідеали, інтереси та їх вплив на характер регулювання й вибір стилю поведінки в соціумі.

На постнекласичному етапі розвитку психології стало очевидно, що від процесів пізнання необхідно переходити до дослідження існування суб'єкта. Суб'єкт пізнає світ вибірково, керуючись власними ціннісними перевагами. Отже, пізнаючи, діючи, людина змінює не лише світ, а й себе. У кожній особистості є не лише індивідуальне, а й універсальне, загальнолюдське. Відповідно,

одним із найважливіших положень психології суб'єкта А.В. Брушлінського є висновок про те, що у найширшому смислі слово «суб'єкт» – це людство загалом. Проблема цінностей посідає особливе місце в психології: цінністю визнається те, що визначає суб'єктивну значущість для людини будь-яких предметів, відносин, принципів, ідей. Цінність у свідомості особистості існує в уявленнях про себе, у самовідчуттях і самоствавленнях, тобто визначається когнітивними, емоційними і оцінними характеристиками. Цілком очевидно, що ставлення до значущих об'єктів, оточуючих людей у значній мірі залежить від психологічної характеристики самовизначення і самоствердження суб'єкта.

За Д.О. Леонт'євим, цінність як еталон належної поведінки, вироблений суспільною свідомістю, має три форми репрезентації. По-перше, цінність постає як суспільний ідеал – узагальнене уявлення про досконалість у різних сферах суспільного життя; по-друге, цінність має предметне втілення у вигляді витворів матеріальної і духовної культури або людських вчинків, що віддзеркалюють певні ціннісні ідеали (етичні, естетичні, політичні, правові та ін.); по-третє, мотиваційні структури особистості і насамперед особистісні цінності, що є внутрішніми носіями соціальної регуляції, закоріненими в структурі особистості.

Д.О. Леонт'єв виокремлює шість різновидів смислових структур, які характеризують ціннісний профіль особистості: 1) особистісного смислу, що проявляється в ефектах емоційного забарвлення і трансформації психічного образу; 2) смислової установки, що знаходить свій вияв в ефектах стабілізаційного, який перешкоджає, відволікає або дезорганізує, впливу на перебіг діяльності; 3) мотиву, що проявляється в ефектах породження діяльності й енергетичного забезпечення певної її спрямованості; 4) смислової диспозиції, що фіксується в ефектах консервації стійкого смислового ставлення; 5) смислового конструкта, помітного в ефектах приписування життєвого смислу об'єктові або явищу, що виступає носієм значущих якостей; 6) особистісної цінності, що проявляється в ефектах смислотворення, пов'язаного не з актуальною динамікою потреб, а з ідеальною моделлю належного [8, с. 21-22].

Акмеологічний аспект (Б.Г. Анан'єв, А.А. Бодальов, А.О. Деркач, Е.В. Сайко і ін.). Досліджуються закономірності, тенденції, умови і фактори, що впливають на самоздійснення людиною свого творчого потенціалу.

Як зазначають А.О. Деркач, Е.В. Сайко, самореалізація, об'єктивно мотивована потреба відбутися, що стає метою, здійснюється в реальних діях, в конкретних видах діяльності, є необхідним моментом не лише саморозвитку індивіда, зростання його самості у розвиваючій діяльності, але і його діяльності через накопичення творчих рішень, які формують нові дистанції і структури пошуку, ускладнення її структури, підвищення ступеня дієвості. І в цьому плані самореалізація об'єктивно виступає як необхідний момент онтогенезу, як особлива внутрішня структуроутворююча його сторона, що передбачає не лише розвиток-саморозвиток індивіда, але й його об'єктивно задану і об'єктивно необхідну реалізацію в соціальному світі і соціального світу в ньому.

Представники даного підходу вважають, що об'єктивна потреба в самореалізації суб'єкта як умови розвитку суспільства співпадає з об'єктивною пот-

ребою самоставлячого, самоусвідомлюючого себе, здатного для суб'єктної дії, вибору індивіда, що реалізує дану потребу в реальній діяльності, у якій він відтворюється і відтворює соціальне діяльнісно в діяльності. Розгортання в процесі онтогенезу двох взаємопов'язаних його сторін – саморозвитку і самореалізації, взаємозумовлюючих одна одну, і забезпечує розвиток людини як феномена соціального, де діяльність не просто засіб забезпечити собі життя, а особливий циклодинамічний процес, який змінює і розвиває його носія і забезпечує здійснення індивіда як реального суб'єкта діяльності, що відтворює в ній свій соціальний світ.

У складній, багаторівневій структурно-змістовній характеристиці процесу розвитку людини в онтогенезі, зазначають А.О. Деркач і Е.В. Сайко, (у якій здійснюються складні фізичні, психофізіологічні, психічні перетворення, формуються соціальні настановлення і принципи відносин, особистісні смисли і здійснюється саморозвиток і самовизначення, самооцінка людини тощо), у взаємодії і взаємообумовленості двох сторін розвитку-здійснення людини в цьому процесі самореалізація є особливий, самостійний, розгорнений за своїми закономірностями процес.

Відмінною особливістю цієї сторони самоконструювання себе людиною – самореалізації – є мотивація утвердження себе як активно діючого серед інших в суспільстві суб'єкта розвитку. При цьому самореалізація у реальному житті як об'єктивно обов'язковий (хоч і здійснюваний у різній мірі) компонент процесу розвитку в усіх випадках передбачає цілеспрямованість презентації людиною себе соціуму у тій чи іншій формі презентації останнього – міуросоціума, макросоціума – від сім'ї до світової спільноти. Самореалізація визначається у своїх межах ступенем здібностей, можливостей людини як дієвого суб'єкта, енергетичним потенціалом його дієвості, вважає різні просторово-часові і смислові структури свого виконання, фіксує різні рівні і форми здійснення на різних етапах онтогенезу.

Але найбільш важливу роль, вважають автори, відіграє та обставина, що в процесі самореалізації здійснюється потреба індивіда реалізовувати себе в своєму особистому, індивідуальному творчому пориві, в реальному значущому для нього досягненні і потребі прийняття його досягнень іншими, суспільством як реально соціально значущого, потреба приймати участь у відтворенні соціального через презентацію йому свого Я, відбутися як реальний носій соціального.

Отже специфіка акмеології полягає в тому, що вона розвивається як наука про цінність людини, про її удосконалення і здатність не лише високоефективно виконувати свої професійні обов'язки, а й повноцінно жити.

Висновки. Виходячи з проведеного аналізу літературних джерел, можна констатувати, що самореалізація особистості – це усвідомлене, цілеспрямоване планування, побудова й перетворення суб'єктом власних дій і вчинків відповідно до особистісно значущих цілей, актуальних потреб. Саморегуляція може здійснюватися за умови, якщо особистість крім здатності адекватно відображати й моделювати наявну ситуацію має змогу перетворювати власну активність (зовнішню і внутрішню) відповідно до моделі передбачуваної ситуації. Завдяки складності даного феномена, у науковій літературі існують підходи, у яких чіт-

ко представлені автентичні методологічні конструкти, концепції, дослідні методи для пізнання особливої сфери розвитку людини в онтогенезі.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Личностные типы мышления / К.А. Абульханова-Славская // Когнитивная психология. – М.: Наука, 1986. – С. 154-178.
2. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания / Б.Г. Ананьев – Л.: ЛГУ, 1968. – 338 с.
3. Анцыферова Л.И. Методологические принципы и проблемы психологии Л.И. Анцыферова // Психологический журнал. – Т. 20. – № 1. – С. 6-19.
4. Бодалев А.А. Психология о личности / А.А. Бодалев – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1988. – 188с.
5. Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості: [монографія] / М.Й. Боришевський. – Суми: Видавничий будинок «Еллада», 2012 – 608 с.
6. Деркач А.А. Самореализация – основание акмеологического развития: монографія / А.А. Деркач, Э.В. Сайко. – М.: МПСИ; Воронеж: МОДЭК, 2010. – 224 с.
7. Коростылева Л.А. Психология самореализации личности: затруднения в профессиональной сфере / Л.А. Коростылева. – СПб. Речь, 2005. – 222 с.
8. Леонтьев Д.А. Структурная организация смысловой сферы личности: автореф. Дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук / Д.А. Леонтьев. – М.: 1988. – 23 с.
9. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В.С. Мерлин. – М.: Педагогика, 1986. – 254 с.
10. Миславский Ю.А. Саморегуляция и активность личности в юношеском возрасте / Ю.А. Миславский. – М.: Педагогика, 1991. – 152 с.
11. Проблемы сознания. Материалы симпозиума. – М., 1966. – С. 217-228.
12. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн // Отв. ред. Е.В. Шорохова. – М.: Педагогика, 1976. – 416с.
13. Сердюк Л. З. Психологія мотивації учіння майбутніх фіхівців: системно-синергетичний підхід: монографія / Л.З. Сердюк. – К.: Університет «Україна», 2012 – 323 с.
14. Чеснокова И.И. Проблемы самосознания в психологии / И.И. Чеснокова. – М: Наука, 1977.
15. Шорохова Е.В. Проблемы «Я» и самосознание / Е.В. Шорохова // Проблемы сознания. Материалы симпозиума. – М., 1966. – С. 217-228.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Abul'hanova-Slavskaja K.A. Lichnostnye tipy myshlenija / K.A. Abul'hanova-Slavskaja // Kognitivnaja psihologija. – М.: Nauka, 1986. – S. 154-178.
2. Anan'ev B.G. CHelovek kak predmet poznaniya / B.G. Anan'ev – L.: LGU, 1968. – 338 s.
3. Ancyferova L.I. Metodologicheskie principy i problemy psihologii / L.I. Ancyferova // Psihologicheskij zhurnal. – Т. 20. – № 1. – S. 6-19.
4. Bodalev A.A. Psihologija o lichnosti / A.A. Bodalev – М.: Izd-vo Mosk. un-ta, 1988. – 188s.
5. Borishevs'kij M.J. Osobistist' u vimirah samosvidomosti: [monografija] / M.J. Borishevs'kij. – Sumi: Vidavnichij budinok «Ellada», 2012 – 608 s.
6. Derkach A.A. Samorealizacija – osnovanie akmeologicheskogo razvitija: monografija / A.A. Derkach, JE.V. Sajko. – М.: MPSI; Voronezh: MODJEK, - 2010. – 224 s.
7. Korostyleva L.A. Psihologija samorealizacii lichnosti: zatrudnenija v professional'noj sfere / L.A. Korostyleva. – SPb. Rech', 2005. – 222 s.
8. Leont'ev D.A. Strukturnaja organizacija smyslovoj sfery lichnosti: avtoref. Dis. na soiskanie uchen. stepeni kand. psihol. nauk / D.A. Leont'ev. – М.: 1988. – 23 s.
9. Merlin V.S. Oчерk integral'nogo issledovanija individual'nosti / V.S. Merlin. – М.: Pedagogika, 1986. – 254 s.
10. Mislavskij JU.A. Samoreguljacija i aktivnost' lichnosti v junosheskom vozraste / JU.A. Mislavskij . – М.: Pedagogika, 1991. –152 s.
11. Problemy soznaniya. Materialy simpoziuma. – М., 1966. – S. 217-228.

12. Rubinshtejn S.L. Problemy obwey psihologii / S.L. Rubinshtejn // Otv. red. E.V. SHorohova. – M.: Pedagogika, 1976. – 416s.
13. Serdjuk L. Z. Psihologija motivacii uchinnja majbutnih fihivciv: sistemno-sinergetichnij pidhid: monografija / L.Z. Serdjuk. – K.: Universitet «Ukraïna», 2012 – 323 s.
14. CHesnokova I.I. Problemy samosoznaniya v psihologii / I.I. CHesnokova. – M : Nauka, 1977.
15. SHorohova E.V. Problemy «JA» i samosoznanie / E.V. SHorohova // Problemy soznaniya. Materialy simposiuma. – M., 1966. – С. 217-228.

Penkova O. Psychological aspects of self-regulation. An analysis of the literature showed that self-regulation - it is a conscious, purposeful planning, conversion and implementation of the subject's own actions and proceedings in accordance with personally meaningful goals, actual needs. Due to the complexity of this phenomenon in the literature, there are different approaches which clearly presents authentic methodological constructs, concepts, research methods for understanding the special sphere of human development in ontogenesis.

Key words: personality, self-regulation , self-determination, reflection, behavior, values.

УДК 159.9.072.432

Петренко І.В.

РОЗКРИТТЯ СУБ'ЄКТАМИ СПІЛКУВАННЯ АВТОРСЬКОЇ ІНТЕНЦІЙНОСТІ У ПРОЦЕСІ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Петренко І.В. Розкриття суб'єктами спілкування авторської інтенційності у процесі діалогічної взаємодії. Стаття присвячена розкриттю сутності принципу діалогічної партиципації, згідно з яким діалог розглядається з урахуванням його когнітивної, інтенційної й прагматичної складових. Показано, що основною функцією діалогу є виявлення суб'єктами спілкування власної інтенційності, розуміння поставлених перед ними проблем і способів їх вирішення. Запропоновано типологію авторської інтенційності та виокремлено такі особливості комунікативних інтенцій, що визначають особливості становлення соціального діалогу в освітньому середовищі. Обґрунтовано доцільність використання технології SWOT-аналізу для конструювання форм діалогу, що забезпечують ефективну комунікативну взаємодію між суб'єктами у просторі освіти.

Ключові слова: діалог, партнерство, авторська інтенційність, комунікативна взаємодія, діалогічна партиципація.

Петренко И.В. Выявление субъектами общения авторской интенциональности в процессе диалогического взаимодействия.

Статья посвящена раскрытию сущности принципа диалогической партиципации, согласно которому диалог рассматривается с учетом его когнитивной, интенциональной и прагматической составляющих. Показано, что основной функцией диалога является выявление субъектами общения собственной интенциональности, понимания поставленных перед ними проблем и способов их решения. Предложена типология авторской интенциональности, и выделены такие особенности коммуникативных интенций, которые определяют особенности становления социального диалога в образовательной сфере. Обоснована целесообразность использования технологии SWOT-анализа для конструирования форм диалога, которые обеспечивают эффективное коммуникативное взаимодействие между субъектами в пространстве образования.

Ключевые слова: диалог, партнерство, авторская интенциональность, коммуникативное взаимодействие, диалогическая партиципация.

Вступ. Становлення і розвиток духовно розвиненої, відповідальної особистості стає можливим тільки в діалозі. Діалогічній формі спілкування властиві особистісна рівноправність, «суб'єкт-суб'єктні» стосунки, партнерство, спів-